

Kohtuasi C-109/20

Eelotsusetaotlus

Saabumise kuupäev:

27. veebruar 2020

Eelotsusetaotluse esitanud kohus:

Högsta domstolen (Rootsi)

Eelotsusetaotluse kuupäev:

4. veebruar 2020

Kassaator ja vastustaja:

Poola Vabariik

Kassaator ja vastustaja:

PL Holdings S.à.r.l.

[...]

POOLED

Kassaator ja vastustaja

Poola Vabariik

Rahandusministeerium (Ministerstwo Finansów)

[...] Varssavi

Poola

[...] Stockholm

[lk 2]

[...]

Kassaator ja vastustaja

PL Holdings S.à.r.l.

[...] Göteborg

[...]

KOHTUASJA ESE

28. juuni 2017. aasta ja 28. septembri 2017. aasta vahekohtu otsuste tühisus jm
[...]

[lk 3]

Högsta domstolen (Rootsi kõrgeim kohus) teeb järgmise kohtumääruse

KOHTUMÄÄRUS

Högsta domstolen (Rootsi kõrgeim kohus) otsustab käesolevaga taotleda Euroopa Liidu Kohtult eelotsust vastavalt käesoleva protokoll*A lisale*.

[...]

Tehtud 4.2.2020

[...]

[lk 4]

A LISA [...]

PROTOKOLL [...]

EELOTSUSETAOTLUS

Taust

Vaidlusalune investeerimisleping

1. 19. mail 1987 sõlmisid ühelt poolt Poola ning teiselt poolt Luksemburg ja Belgia investeerimislepingu (edaspidi „investeerimisleping“). Leping jõustus 2. augustil 1991.
2. [Lepingu] artiklis 9 on sätestatud vaidluste lahendamise kord.

„1. a) Ühe lepinguosalise ja teise lepinguosalise investori vahelise vaidluse lahendamiseks esitab investor asjaomasele lepinguosalisele kirjaliku teate koos üksikasjaliku memorandumiga.

b) Käesoleva artikli tähenduses viitab mõiste „vaidlus“ vaidlusele, mis on seotud sundvõõrandamise, natsionaliseerimise või mis tahes muude meetmetega, mis mõjutavad samalaadselt investeringuid, sealhulgas investeeringu üleandmine avaliku sektori omandisse, selle suhtes avaliku sektori järelevalve kehtestamine, samuti mis tahes muu varaliste õiguste äravõtmine või piiramine suveräänsete meetmetega, millel võivad olla sundvõõrandamisega sarnased tagajärjed.

c) Nimetatud vaidlused lahendatakse võimaluse korral poolte vastastikusel kokkuleppel.

2. Kui vaidlust ei ole võimalik lahendada kuue kuu jooksul alates punktis 1 nimetatud kirjaliku teate kuupäevast, esitatakse see [lk 5] investori valikul ühte järgmistest vahekohtutest:

a) Stockholmi Kaubanduskoja Arbitraažiinstituut;

[...]

5. Vahekohus lahendab vaidluse järgmise alusel:

- vaidluses pooleks oleva lepinguosalise, kelle territooriumil investeering asub, riigisisene õigus, sealhulgas õigusvaidluste lahendamise põhimõtted;
- käesoleva lepingu sätted;
- investeeringu teinud üksust puudutava erikokkuleppe tingimused;
- rahvusvahelise õiguse üldtunnustatud reeglid ja põhimõtted.

6. Vahekohtu otsused on lõplikud ja vaidluse pooltele siduvad. Iga lepinguosaline võtab meetmeid otsuste täitmiseks kooskõlas oma riigisisese õigusega.“

3. Nagu eeltoodust nähtub, lahendab kõnealusest lepingust tulenevad vaidlused vahekohus, kohaldades muu hulgas selle riigi õigust, kes on vaidluse pool ja kuhu investeering tehti. Vahekohtu otsused on lõplikud.

Vaidluse taust

4. PL Holdings S.à.r.l. (edaspidi „PL Holdings“) on Luksemburgis registreeritud piiratud vastutusega äriühing, kelle suhtes kohaldatakse Luksemburgi õigust.

5. Ajavahemikul 2010–2013 omandas PL Holdings aktsiad kahes Poola pangas, mis ühinesid 2013. aastal. PL Holdings omas lõpuks üle 99% uue panga aktsiatest. **[lk 6]**
6. Juulis 2013 otsustas Poola õiguse alusel tegutsev Poola finantsinspeksioon (Komisja Nadzoru Finansowego) tühistada PL Holdingsi hääleõiguse nimetatud pangas ja kohustas seda äriühingut aktsiad võõrandama.

PL Holdingsi ja Poola vaheline vahekohtumenetlus

7. PL Holdings algatas Poola vastu vahekohtumenetluse vastavalt Stockholmi Kaubanduskoja Arbitraažiinstituudi vahekohtueeskirjadele. Poolad on ühel meelel selles, et kohaldamisele kuuluvad 2010. aasta eeskirjad (SCC 2010).
8. Arbitraažiinstituudile 28. novembril 2014 saadetud vahekohtumenetluse alustamise taotluses teatas PL Holdings, et Poola on rikkunud investeerimislepingut finantsinspeksiooni otsusega, millega tühistati PL Holdingsi aktsiatest tulenev hääleõigus pangas ja kohustati ta need aktsiad võõrandama. PL Holdings nõudis Poolalt kahju hüvitamist, tuginedes vahekohtule pädevuse alusena investeerimislepingu artiklile 9. Poola vastas sellele ametlikule teatele 30. novembril 2014.
9. PL Holdings esitas 7. augustil 2015 hagi. Kostja vastuses, mille Poola esitas 13. novembril 2015, väitis ta, et PL Holdingsit ei saa käsitada investorina investeerimislepingu tähenduses ning et seetõttu ei ole vahekohus pädev asja arutama.
10. Poola vaidlustas oma 27. mai 2016. aasta taotluses vahekohtukokkuleppe kehtivuse põhjendusel, et investeerimisleping ei olnud kooskõlas liidu õigusega. PL Holdings palus Poola vastuväite hilinemise tõttu tagasi lükata.
11. Vahekohus võttis Poola vastuväite suhtes seisukoha eraldi 28. juuni 2017. aasta osaotsuses. Vahekohus leidis, et ta on pädev. Samas vahekohtu otsuses leidis vahekohus, et Poola on rikkunud investeerimislepingut **[lk 7]**, kohustades PL Holdingsit müüma oma osalust Poola pangas. PL Holdingsil oli seega õigus kahju hüvitamisele.
12. Vahekohus tegi selles vahekohtumenetluses 28. septembril 2017 lõpliku otsuse. Vahekohtu otsusega mõisteti Poolalt PL Holdingsi kasuks välja 653 639 384 Poola zlotti (ligikaudu 150 miljonit eurot) koos viivistega ning samuti nimetatud äriühingu vahekohtumenetluse kulud.

Menetlus hovrättenis (apellatsioonikohus, Rootsi)

Sissejuhatus

13. Poola algatas 28. septembril 2017 PL Holdingsi vastu menetluse nii seoses vahekohtu osaotsuse kui ka lõpliku otsusega. Hovrätten (apellatsioonikohus, Rootsi) otsustas menetleda nõudeid koos.
14. Poola nõudis käesolevas asjas tähtsust omavas osas, et hovrätten (apellatsioonikohus, Rootsi) esimese võimalusena tuvastaks nii vahekohtu osaotsuse kui ka lõpliku otsuse tühisuse ning teise võimalusena tühistaks vahekohtu otsuse.
15. PL Holding vaidles Poola nõudele vastu.

Poola apellatsioonkaebus hovrättenis (apellatsioonikohus, Rootsi)

16. Vahekohtu otsused puudutavad investori ja liikmesriigi vahelist vaidlust seoses kahe liikmesriigi vahelise investeerimislepinguga. Euroopa Liidu toimimise lepingu (ELTL) artiklitega 267 ja 344 on vastuolus lepingu artiklis 9 kokku lepitud tingimus, mis lubab Luksemburgi investoril Poolas tehtavaid investeringuid puudutava vaidluse korral esitada Poola vastu hagi vahekohtusse, mille pädevust see liikmesriik on kohustatud aktsepteerima.
17. Investeerimislepingu artikkel 9 on vastuolus liidu õiguskorra alustega. See tingimus kahjustab liidu õiguse autonoomiat, tõhusust ja ühetaolist kohaldamist. Seetõttu on artikkel 9 tühine. **[lk 8]**
18. Selle tühisuse tagajärjel ei saa vahekohtunikud lahendada investori ja liikmesriigi vahelisi vaidlusi, mis tulenevad kahe liikmesriigi vahelisest investeerimislepingust. Vahekohtu otsused, mis põhinevad sellisel sätel ja on tehtud selle alusel, on ilmselgelt vastuolus õiguskorraga. Vahekohtu otsused on seega tühised vastavalt vahekohtumenetluse seaduse (lagen (1999:116) om skiljeförfarande; skiljeförfarandelagen; edaspidi „SFL“) § 33 esimese lõigu punktidele 1 ja 2.
19. Samuti ei saa investeerimislepingu artikkel 9 olla vahekohtu pädevuse aluseks. Seetõttu puudub PL Holdingsi ja Poola vahel kehtiv vahekohtukokkulepe. See tühisus on liidu õiguse otsene tagajärg ja kohus peab seda kohaldama omal algatusel.
20. Lisaks vaidlustas Poola SFLi § 34 teises lõigus ette nähtud tähtaja jooksul vahekohtu pädevuse lepingu artikli 9 tühisuse alusel.
21. Kui SFL § 34 teise lõigu kohaldamine peaks tooma kaasa selle, et Poola väide pädevuse puudumise kohta on vastuvõetamatu, siis tuleb see säte jätta kohaldamata, kuna see takistaks liidu õiguse täielikku toimet.

22. Poola ei ole loobunud oma õigusest seda artiklit vaidlustada. Lisaks ei saanud Poola käitumine pärast vahekohtumenetluse algatamist PL Holdingu poolt luua uut vahekohtukokkulepet ega olla aluseks pooltevahelisele vahekohtumenetlusele mis tahes muul alusel.
23. Proportsionaalsuse põhimõtte, millele PL Holding tugineb, ei ole käesoleva juhtumi asjaoludele kohaldatav.

PL Holdingu väited

24. Vahekohtus lahendati küsimused, kas Poola on rikkunud investeerimislepingut, kas PL Holdingul on õigus saada selle rikkumise eest hüvitist ja kui on, siis millises summas. Need on küsimused, mis on poolte kontrolli all ja mille suhtes on võimalik poolte kokkuleppe. Seega võib vahekohus need küsimused lahendada. [lk 9]
25. Vahekohus ei uurinud küsimust, mille suhtes pooled ei või kokkulepet sõlmida. Asjaolud, millele Poola tugines, ei tähenda, et vahekohtu otsused või nende tegemise viis oleksid õiguskorraga vastuolus. Järelikult ei saa vahekohtu otsuseid tunnistada tühiseks SFL § 33 esimese lõigu punktide 1 ja 2 alusel.
26. Investeerimislepingu artikkel 9 on kehtiv vahekohtumenetluse ettepanek, millega PL Holdings nõustus vahekohtumenetlust kasutades.
27. Igal juhul oli Poola hilinendud vahekohtukokkuleppe kehtivuse vaidlustamisega. See vastuväide vaadatakse läbi SFLi § 34 teise lõigu ja SCC 2010 kohaselt. Küsimus, kas vahekohtukokkuleppe on aluslepingutega vastuolus, ei ole küsimus, mille kohus peaks tõstatama omal algatusel.
28. Juhul kui Poola poolt investeerimislepingu artiklis 9 tehtud vahekohtu ettepanek on tühine, on siiski olemas siduv vahekohtukokkuleppe, mis tuleneb asjaolust, et poolte käitumine on kooskõlas kaubandusarbitraaži põhimõtetega. Vahekohtumenetluse algatamisega tegi PL Holdings Poolale ettepaneku lahendada pooltevaheline vaidlus samadel tingimustel nagu need, mis on sätestatud investeerimislepingu artiklis 9. Oma nõustuva tegevusega või vastuväite esitamata jätmisega nõustus Poola PL Holdingu ettepanekuga.
29. Vahekohtu otsused, st nende sisu või tegemise viis, ega SFLi § 34 teises lõigus ette nähtud aegumisnormid ei takista liidu õiguse täielikku toimet ega selle ühetaolist kohaldamist. Vahekohtu otsused ei kahjusta ka liidu õiguse autonoomiat.
30. Vahekohtu otsuste tühisuse tuvastamine või tühistamine avaldaks PL Holdingule ebaproportsionaalset mõju võrreldes sellega, mida nende meetmetega saavutatakse. Selline menetlus oleks seega vastuolus liidu õiguse proportsionaalsuse põhimõttega. [lk 10]

Hovrätten (apellatsioonikohus, Rootsi) järeldused

31. Hovrätten (apellatsioonikohus, Rootsi) jättis Poola nõude rahuldamata ja põhjendas oma seisukohta käesolevas asjas olulises osas kokkuvõttes järgmiselt.
32. Hovrätten (apellatsioonikohus, Rootsi) märkis, et Euroopa Kohtu poolt kohtuotsuses Achmea (C-284/16, EU:C:2018:158) esitatud põhimõtted on PL Holdingsi ja Poola vahelises vaidluses kohaldatavad. See tuleneb asjaolust, et vahekohtu ei saa pidada liikmesriigi kohtuks ja et vaidlus võib puudutada liidu õiguse tõlgendamist või kohaldamist.
33. Hovrätten (apellatsioonikohus, Rootsi) leidis, et kohtuotsus Achmea muudab investeerimislepingu artikli 9 liikmesriikide vahelistes suhetes tühiseks. Nimetatud kohtu sõnul tähendab see tühisus ka seda, et Poola poolt investoritele tehtud jooksev ettepanek, mille kohaselt lahendatakse investeerimislepingust tulenevad vaidlused vahekohtus, on tühine.
34. Hovrätten (apellatsioonikohus, Rootsi) sõnul ei takistanud see tühisus siiski liikmesriigil ja investoril sõlmimast hilisemas etapis sama vaidluse suhtes vahekohtukokkulepet. Sellisel juhul on tegemist vahekohtukokkuleppega, mis põhineb poolte ühisel tahtel ja mis on sõlmitud samade põhimõtete alusel nagu kaubandusarbitraaži puhul.
35. Hovrätten (apellatsioonikohus, Rootsi) leidis, et vahekohtu otsustes on käsitletud küsimusi, mille kohta võib otsuse teha vahekohtus. Samuti ei ole vahekohtu otsuste sisu õiguskorraga vastuolus. Seega ei ole alust neid otsuseid SFLi § 33 esimese lõigu punktide 1 või 2 alusel tühistada.
36. Viimasena leidis hovrätten (apellatsioonikohus, Rootsi), et Poola vaidlustas investeerimislepingu artikli 9 kehtivuse hilinenult. Poola vastuväide vahekohtukokkuleppe kehtivusele on seega SFL § 34 teise lõigu kohaselt aegunud. Seega ei ole alust vahekohtuotsuseid SFL § 34 alusel tühistada. [lk 11]

Menetlus Högsta domstolenis (Rootsi kõrgeim kohus)

37. Pooled jäid Högsta domstolenis (Rootsi kõrgeim kohus) oma nõuete ja kaitseargumentide juurde ning esitasid kassatsioonimenetluses oma argumentid sisuliselt samamoodi nagu apellatsioonikohtus.

Kohaldatav õigus

SFL

38. SFL § 1 kohaselt võib vaidlusi, mille pooled võivad kokkuleppega lahendada, anda kokkuleppel otsustamiseks ühele või mitmele vahekohtunikule.

39. Vahekohtumenetlus peab põhinema vahekohtukokkuleppel. See kokkulepe põhineb poolte õigusel sõlmida vaidluse eseme suhtes kokkulepe. SFL § 1 näeb ette, et vahekohtumenetlus on välistatud selliste vaidluste puhul, mille suhtes esineb oluline avalik huvi. Samuti võib konkreetsetest õigusnormidest tuleneda, et teatavat küsimust käsitlevat vaidlust ei saa vahekohtusse esitada. [...]
40. Rootsi õiguses ei kehti vahekohtukokkuleppe sõlmimise suhtes vorminõudeid. Küsimust, kas on sõlmitud kehtiv vahekohtukokkulepe või mitte, tuleb hinnata lepinguõiguse üldnormide alusel. Kehtiv vahekohtukokkulepe võib tuleneda näiteks poolte nõustumust väljendavast käitumisest või ühe poole tegevusetusest. [...]
41. SFL § 34 esimese lõigu punkti 1 kohaselt tühistatakse poole edasikaebuse alusel vahekohtu otsus täielikult või osaliselt, kui poolte vahel sõlmitud kehtiv vahekohtukokkulepe seda ei hõlma.
42. Vastavalt SFL § 34 teisele lõigule tuleneb sellest siiski, et poolel ei ole õigust tugineda asjaolule [lk 12], mida võib pidada tema poolt esitamata jäetuks seoses tema osalemisega menetluses ilma vastuväiteid esitamata või seoses tema käitumisega muul viisil. Kuid ainuüksi asjaolu tõttu, et pooled nimetasid vahekohtuniku, ei saa asuda seisukohale, et pool on nõustunud vahekohtunike pädevusega lahendada esitatud küsimus. Kuid ainuüksi asjaolu tõttu, et pooled nimetasid vahekohtuniku, ei saa asuda seisukohale, et pool on nõustunud vahekohtunike pädevusega lahendada esitatud küsimus.
43. SFL § 34 ettevalmistavatest materjalidest nähtub, et üldiselt võib eeldada, et vahekohtumenetluses osalev pool, kes ei ole kohe menetluse alguses vahekohtu pädevusele vastu vaieldud, on aktsepteerinud selle kohtu pädevust vaidluse lahendamiseks. Vahekohtukokkuleppe kehtivuse suhtes vastuväite esitamata jätmine võib samuti muuta vahekohtumenetluse pooltele lepingulisel alusel siduvaks. [...]
44. SFL § 33 esimese lõigu punkti 1 kohaselt on vahekohtu otsus tühine, kui sellega on läbi vaadatud küsimus, mida Rootsi õiguse kohaselt ei või lahendada vahekohtunikud. SFL § 33 esimese lõigu punkti 2 kohaselt on vahekohtu otsus tühine ka siis, kui selle tegemise viis või viisid on ilmselgelt vastuolus Rootsi õiguskorraga. Kohus peab tühisuse alustele omal algatusel tuginema.

SCC 2010 reeglid

45. SCC 2010 artikli 4 kohaselt algab vahekohtumenetlus päeval, mil SCC saab vahekohtumenetluse algatamise taotluse. SCC 2010 artikli 5 kohaselt peab kostja esitama vahekohtumenetluse algatamise taotlusele vastuse SCC sekretariaadi määratud tähtaja jooksul. Vastuses tuleb muu hulgas märkida, kas kostjal on vastuväiteid vahekohtukokkuleppe olemasolu, kehtivuse või kohaldatavuse kohta. Selliste vastuväidete esitamata jätmine ei takista siiski kostjal esitada selliseid vastuväiteid hiljem, igal ajal kuni kostja vastuse esitamiseni (kaasa arvatud).

46. Seejärel esitavad pooled vahekohtu määratud tähtaja jooksul kirjalikult vastavalt nõude ja vastuse üksikasjad. Kui seda ei ole varem märgitud, tuleb kostja vastuses esitada vastuväited vahekohtukokkuleppe olemasolu, kehtivuse või kohaldatavuse kohta. (vt SCC 2010 artikkel 24). [lk 13]

Euroopa Kohtu otsus Achmea

47. Euroopa Kohtu otsus Achmea tehti Bundesgerichtshofi (Saksamaa Liitvabariigi kõrgeim üldkohus) eelotsusetaotluse alusel, mis esitati Slovakkia ja Madalmaade äriühingu Achmea vahelises kohtuvaidluses. Vaidlus tekkis Slovakkia ja Madalmaade vahel sõlmitud investeerimislepingust.
48. Bundesgerichtshof (Saksamaa Liitvabariigi kõrgeim üldkohus) esitas Euroopa Kohtule mitu küsimust, et välja selgitada, kas Slovakkia ja Madalmaade vahel sõlmitud lepingu tingimus on ETLT artiklitega 267 ja 344 kooskõlas. Selles tingimuses, mis vastab suuresti Högsta domstoleni (Rootsi kõrgeim kohus) menetluses vaidluse all olevale tingimusele, oli sätestatud, et liikmesriigi ja investori vahelisest lepingust tulenevad vaidlused lahendatakse vahekohtus.
49. Euroopa Kohus otsustas selle kohtuotsuse punktis 60, et ETLT artikleid 267 ja 344 tuleb tõlgendada nii, et nendega on vastuolus niisugune liikmesriikide vahel sõlmitud rahvusvahelises lepingus sisalduv säte, mille kohaselt ühe liikmesriigi investor võib vaidluse korral, mis puudutab teises liikmesriigis tehtud investeeringuid, algatada viimati mainitud liikmesriigi vastu menetluse vahekohtus, mille pädevusega see liikmesriik on kohustunud nõustuma.
50. Selle kohtuotsuse põhjendustest nähtub, et Euroopa Kohtu taolise järelduse aluseks olid mitmed liidu õiguse aluspõhimõtted, sealhulgas liidu õiguse autonoomia ja tunnused, liidu õiguse tõlgendamise järjepidevus ja ühtsus, üksikisikute õiguste kaitse, sealhulgas õigus pöörduda kohtusse, vastastikune usaldus liikmesriikide vahel ja lojaalse koostöö põhimõte. Euroopa Kohus märkis, et nende põhimõtete järgimine Euroopa Liidus on nii liikmesriikide kohtute kui ka Euroopa Kohtu ülesanne.
51. Euroopa Kohus märkis, et Slovakkia ja Madalmaade vahelise investeerimislepingu artiklis 8 ette nähtud vahekohtumenetlus erineb [lk 14] kaubandusarbitraaži menetlusest, mis põhineb poolte ühisel tahtel (vt kohtuotsus Achmea, punkt 55).
52. Euroopa Kohtu põhjendustes märgiti ka, et vahekohtumenetluse tõhususe nõuded õigustavad seda, et liikmesriikide kohtud võivad vahekohtuotsuste üle teostada üksnes piiratud kontrolli, eeldusel et kontrolli käigus on võimalik liidu õiguse alusnorme analüüsida ja vajaduse korral nende kohta Euroopa Kohtule eelotsusetaotlus esitada (vt kohtuotsus Achmea, punkt 54).

Eelotsusetaotluse vajalikkus

53. Tekkinud küsimus puudutab Euroopa Kohtu poolt kohtuotsuses Achmea välja töötatud põhimõtete asjakohasust Högsta domstoleni (Rootsi kõrgeim kohus) menetluses.
54. On tuvastatud, et Högsta domstoleni (Rootsi kõrgeim kohus) menetluses vaidluse all olevas investeerimislepingus sisalduv vaidluste lahendamise tingimus on tühine. Võimalik järelalus võib seega olla, et jooksev ettepanek algatada vahekohtumenetlus, milleks võib pidada riigi poolt investorile esitatud vaidluste lahendamise tingimust, on samuti tühine, kuna see ettepanek on tihedalt seotud investeerimislepinguga.
55. Högsta domstoleni (Rootsi kõrgeim kohus) menetluses väideti ka seda, et käesoleval juhul on olukord teistsugune, kuna ettepanek on tehtud menetluse alustamisega. Seejärel võis riik oma vabast tahtest sõnaselgelt või vaikimisi nõustuda vahekohtu pädevusega vastavalt Euroopa Kohtu poolt kindlaks määratud põhimõtetele, mida kohaldatakse kaubandusarbitraaži suhtes.
56. Högsta domstolen (Rootsi kõrgeim kohus) leiab, et ei ole selge, kuidas tuleks liidu õigust seoses käesolevas kohtuasjas tekkinud küsimustega tõlgendada, ja selle kohta puudub ka selgitus. Seetõttu on alust taotleda Euroopa Kohtult eelotsust, et vältida liidu õiguse väärtõlgendamise ohtu. [lk 15]

Eelotsusetaotlus

57. Högsta domstolen (Rootsi kõrgeim kohus) palub Euroopa Kohtul vastata järgmisele eelotsuse küsimusele.

Kas ELTL artiklid 267 ja 344, nagu neid on tõlgendatud kohtuotsuses Achmea, tähendavad, et liikmesriigi ja investori vaheline vahekohtukokkulepe on tühine, kui see sisaldab vahekohtuklauslit, mis on tühine asjaolu tõttu, et leping on sõlmitud kahe liikmesriigi vahel, ning seda asjaolu tõttu, et pärast seda, kui investor on algatanud vahekohtumenetluse, jätab liikmesriik omast vabast tahtest esitamata vastuväite kohtu pädevuse kohta?